

HATTULA RETULANSAARI 2006

TUTKIMUKSET MYLLYMÄEN LAKIALUEELLA

Jouni Taivainen
Turun yliopisto
arkeologia

SISÄLLYS	Sivu
1. ARKISTOTIETOJA	2
2. JOHDANTO	3
3. TUTKIMUSKOHTTEEN SIJAINTI JA MAASTO	3
4. KOHTTEEN TUTKIMUSHISTORIA JA -TAVOITTEET	3
5. TUTKIMUSTAPA	4
6. HAVAINNOT JA LÖYDÖT	4
7. ANALYYSIT JA NIIDEN TULOKSET	6
8. TULKINTA JA YHTEENVETO	6
KARTTALUETTELO	7
KARTAT	
LIITTEET	
Luettelo koekuopista ja kuppikivistä (ykj)	
Luettelo makrofossiilianalyysinäytteistä	
Luettelo mustavalkonegatiiveista	
Kopio löytöluettelosta <i>poistettu</i>	

1. ARKISTOTIETOJA

Kunta:	Hattula (ent. Tyrvääntö)
Kylä:	Retula
Kohde:	Retulansaari
Maanomistaja:	4:203 Suomen Kulttuuriperinnön Säätiö, Suomen Kulttuuriperinnön Tuki ry, varatuomari Immo Aakkula, Unioninkatu 22, 00130 Helsinki
Sijainti:	PK 2132 05 Tyrvääntö (ykJ) Myllymäki p = 6788150-240, i = 3356460-530 (tutk. alueen koord.)
Aiemmat tutkimukset:	Inv. Äyräpää 1933, Ojala 1940, Saukkonen 1985, Kaiv. Heikel 1898, Sarkamo 1967, Kehusmaa 1972 ja 1973, Sarvas 1975, ja -76, Nunez 1976, Taivainen 2005
Aiemmat löydöt:	KM 3453:14, KM 6503, KM 11226, KM 11739, KM 17288, KM 17291, KM 19133, KM 19704, KM 19872 , KM 35475
Kustannukset:	n. 2400 euroa, Hämeen Heimoliiton myöntämä apuraha ja Hämeen kesäyliopisto.
Ajoitus:	rautakausi
Löydöt:	KM 36521:1-58
Negatiivit:	142989-142915
Diapositiivit:	-
Kartat:	1-2

2. JOHDANTO

Hattulan Retulansaaren Myllymäessä järjestettiin 26-27.8.2006 viikonlopun mittainen arkeologinen tutkimusleiri. Leirin työvoimana olivat harrastaja-arkeologit eri puolilta Suomea. Tutkimuksia johti FM Jouni Taivainen Turun yliopistosta. Mittauksista vastasi maanmittausinsinööri Ari Jalokinos. Osanottajia leirillä oli Varsinais-Suomesta, Hämeestä ja Uudeltamaalta yhteensä 16 molempina päivinä. Tutkimusleiri kuului Hämeen kesäyliopiston kurssiohjelmaan, pääosa rahoituksesta saatiin Hämeen heimoliiton myöntämästä apurahasta. Alkuperäinen kaivauskertomus liitteineen on talletettu Museoviraston arkeologian osaston topografiseen arkistoon., löydöt Kansallismuseon kokoelmiin. Kaivausraportin kopio on Turun yliopiston arkeologian arkistossa.

3. TUTKIMUSKOHTTEEN SIJAINTI JA MAASTO

Retulansaari on Vanajaveden suurin saari. Sen pinta-ala on noin 180 hehtaaria ja halkaisija noin 1,5 km. Saaren keskellä sijaitsee Retulan kylä, joka koostuu kolmesta rinnakkain olevasta talosta, muodostaen ns. hämäläisen ryhmäkylän. Vanhin asiakirjamaininta Retulasta on vuodelta 1429. Retulansaari on edelleen yleisilmeeltään maatalousmaisemaa, jossa vuorottelevat pellot, laitumet ja metsät. Ns. vanha kulttuurimaisema on saarella hyvin säilynyt. Pellot ja laitumet sijaitsevat pääasiassa kylän ympärillä. Maaperältään ne ovat hiesusavea ja hietamoreenia. Saaren itärannassa kohoava Myllymäki on yksi saaren vanhoista viljellyistä peltoalueista, joka nykyään on enimmäkseen laitumena ja muodostaa suuren satoja röykkiöitä ja useita kuppikiviä käsittävän muinaisjäänkökskompleksin.

4. KOHTTEEN TUTKIMUSHISTORIA JA TAVOITTEET

Eri puolilla saarta on lukuisa määrä muinaisjäänköksiä, joista osaa on tutkittu tarkemmin, osa on kokonaan tutkimatta. Arkeologinen tutkimus saarella on alkanut jo 1800-luvun lopulla ja se on jatkunut muutaman kymmenen vuoden välein nykyaikaan saakka. Eniten tutkimuksia on tehty Myllymäessä, edellisen kerran vuosina 1975-76 ja 2005. Myllymäen lisäksi saarella on aiemmin tehty kaivaustutkimuksia Kiettara-Peltoidussa, Peltoidussa, Idunkärjessä, Salonniemessä ja kylämäen alueella. Pellonraivauksessa on esihistoriallista esineistöä saatu talteen Huhtasesta ja vuoden 1985 inventoinnin aikana Koivuniemestä. Näiden varmojen havaintojen lisäksi on Peltoidusta löydetty pellonraivauksen yhteydessä rautakautista esineistöä, mutta niiden löytöyhteys on epävarma. Arkistotietojen mukaan (ks. Saukkosen inventointikertomus 1985) ne voivat olla peräisin myös Myllymäestä. Kaiken kaikkiaan Retulansaaren ja myös Myllymäen tämän hetkinen tunnettu esihistoriallinen esineistö ajoittuu pääasiassa n. vuosiin 600-1100 jKr, mutta Idunkärjestä ja Salonniemestä on myös varhaismetallikautista löydöstöä ja Salonniemestä n. 400-200 eKr ajoittuva ohranjyvälöytö. Myllymäessä on tulkittu olevan myös kaksi rautakauden lopun talonpaikkaa. Lisäksi saarelta on yksittäisiä kivikautisia esinelöytöjä. Myllymäen röykkiöistä osa liittyy eri aikajaksojen pellonraivaukseen, osa on hautoja, osa talojen/rakennusten pohjia.

Tutkimusten tavoitteena oli jatkaa vuonna 2005 aloitettuja tutkimuksia Myllymäellä kartoittamalla ns. teoreettisia fossiilisia peltokuvioita (röykkiöitä ja terasseja) sekä paikallistaa alueen kuppikivet nykyaikaisen mittauslaitteiston suomalla tarkkuudella. Mittauksissa käytettiin +2 cm tarkkuudella toimivaa kannettavaa gps-mittalaitetta, jolla mitattiin alueen röykkiöt ja kuppikivet sekä koekuopat paikalleen. Koekuoppien avulla otettiin makrofossiili- ja radiohiiliajoitusnäytteitä. Tutkimustuloksia on tarkoitus hyödyntää Ylikartanon kehittämishankkeessa sekä Jouni Taivaisen Retulansaaren kytkeytyvän jatko-opinnäytetyön materiaalina.

5. TUTKIMUSTAPA

Mittaukset

Mittaukset tehtiin kannettavalla gps-paikannuslaitteistolla, jonka mittatarkkuus on +- 2 cm. Koordinaatisto sidottiin ykj-koordinaatistoon. Mittauksista vastasi maanmittausinsinööri Ari Jalokinos. Röykkiöiden ja kuppikivien numeroinnissa käytettiin vuosien 1975-76 mittauksissa käytettyä numeerointia. Mittaustulokset siirrettiin peruskarttapohjalle.

Koekuopat

Koekuoppien tavoitteena oli saada makrofossiilinäytteitä. Kaikkiaan tehtiin kymmenen koekuoppaa, joista seitsemän tehtiin röykkiöihin yksi ns. kiviriviin, yksi tasamaalle ja yksi terassiin. Koekuoppinen koko oli n. 50 x 50 cm. Alueen röykkiöt ovat kiven ja maansekaisia, tyypiltään ns. rautakauden tyyppin röykkiöitä.

6. HAVAINNOT JA LÖYDÖT

Koekuoppa 1

Koekuoppa tehtiin Myllymäen lakialueelle isoimman röykkiön nro 203 eteläreunaan. Pintaturpeen alta jatkui kiviä sisältänyt multakerros n. 30 cm syvyyteen, mistä alkoi tiivis kiveys. Kuoppa kaivettiin n. 50 cm syvyyteen, jossa isommista kivistä muodostuva kiveys jatkui alaspäin. Löytöinä koekuopasta tuli savitiivistettä, kalan nikama, saviastian paloja, palanutta savea, palanutta luuta ja ohut metallilevyn pala. Mainittakoon, että n. 30 cm syvyydestä tuli sulanutta lasia, mahdollisesti kaljapullon palasia, joten maaperä koekuopan kohdalla on sekoittunutta ainakin tähän syvyyteen (mahdollisesti esim. kynnön aiheuttama sekoittuminen).

Koekuoppa 2

Koekuoppa tehtiin röykkiön nro 203 keskelle. Pintaturpeen alta jatkui multakerros n. 10 cm syvyyteen, mistä alkoi tiivis kiveys. Kuoppa kaivettiin n. 40 cm syvyyteen, kiveys jatkui alaspäin. Maaperä oli kauttaaltaan noensekaista ja väriltään mustaa. Löydöt olivat erittäin runsaita. Löytöinä koekuopasta tuli palanutta savea, saviastian paloja, savitiivistettä, mahdollinen savikiekon katkelma sekä lieriömäinen savihelmi. Koekuopasta otettiin maanäyte makrofossiilianalyysiä varten 40 cm syvyydestä.

Koekuoppa 3

Koekuoppa tehtiin röykkiön nro 203 pohjoispään laelle. Pintaturpeen alta jatkui multakerros n. 5 cm syvyyteen, mistä alkoi tiivis kiveys. Kuoppa kaivettiin n. 40 cm syvyyteen, kiveys jatkui alaspäin. Maaperä oli kauttaaltaan noensekaista ja väriltään mustaa. Kivet olivat kooltaan n. nyrkin kokoisia ja osin poroksi palaneita. Löydöt olivat erittäin runsaita. Löytöinä koekuopasta tuli palanutta savea ja savitiivistettä, joka oli osin kuonaantunutta, palanutta luuta sekä kalan luita, suomuja ja nikamia. Koekuopasta otettiin maanäyte makrofossiilianalyysiä varten 30-40 cm syvyydestä.

Koekuoppa 4

Koekuoppa tehtiin kuppikiven nro 198 pohjoispuolelle aivan kuppikiven viereen tasamaalle. Pintaturpeen alta n. 5-20 cm syvyyteen jatkui rakenteeton multa, tämän alta n. 25 cm syvyydessä maaperä vaihtui vaaleaksi hietasoraksi. Koekuoppa oli vähälöytöinen, multakerroksesta löydettiin kuusi-huonopolttoiselta vaikuttavaa tiilenpalaa.

Koekuoppa 5

Koekuoppa tehtiin rökkiön nro 197 pohjoiskärjen itäreunaan. Pintaturpeen alta alkoi n. 5 cm syvyydestä tiiviskiveys joka jatkui 50 cm syvyyteen, missä maaperä vaihtui vaaleaksi hietasoraksi. Tiiviin kiveyksen seassa oli tummaa hiilensekaista maata. Kivet olivat kooltaan n. nyrkin-pään kokoisia ja osin palaneita. Löydöt kuopasta olivat melko runsaat. Löytöinä koekuopasta tuli saviastian paloja sekä yksi hampaan kappale. Koekuopasta otettiin maanäyte makrofossiilianalyysiä varten 40-50 cm syvyydestä.

Koekuoppa 6

Koekuoppa tehtiin rökkiön nro 200 pohjoispään keskelle. Ohuen pintaturpeen alta jatkui tiivis kiveys 50 cm syvyyteen, jossa maaperä vaihtui vaaleaksi hietasoraksi. Tätä jatkui 70 cm syvyyteen, johon kaivaminen lopetettiin. Kiveyksen seassa oli tummaa hiilen sekaista maata, kivet olivat kooltaan nyrkin-pään kokoisia. Löydöt koekuopasta olivat melko runsaita. Löytöinä kuopasta tuli jauhinkiven aluskivi, joka oli lohjennut kahteen osaan, rautakuonaa, saviastian paloja, savitiivistettä ja palanutta luuta. Koekuopasta otettiin maanäyte makrofossiilianalyysiä varten 50 cm syvyydestä.

Koekuoppa 7

Koekuoppa tehtiin rökkiön 193 pohjoisreunaan (eli samaan rökkiöön kuin koekuoppa 9). Tästä rökkiöstä on joskus ilmeisesti otettu kiviä ja maata, sillä siinä on kraateri. Ohuen pintaturpeen alta 5 cm syvyydestä alkoi tiivis kiveys joka jatkui 45 cm syvyyteen, missä maaperä vaihtui vaaleaksi hietasoraksi. Tiiviin kiveyksen seassa oli tummaa hiilen sekaista maata. Kiveyksen koko vaihteli nyrkin kokoisesta isompiin, joita ei voinut pienessä kuopassa siirtää. Koekuoppa oli lähes löydötön. Ainoa löytö oli näkinkengän eli simpukan kuoren palanen, joka löytyi 15 cm syvyydestä. Sekin voi olla eläinten tuoma. Löytö kuitenkin luettelointiin.

Koekuoppa 8

Koekuoppa tehtiin rökkiöiden 206 ja 206a väliin. Kyseessä on paremminkin koeoja, jolla tehtiin poikkileikkaus tähän ns. kiviriviin sen matalimmassa kohdassa. Kivirivi on maansekainen. Pintaturpeen ja ohuen maakerroksen alta paljastunut löyhä kiveys oli n. 80 cm levyinen, mikä vastasi maanpinnalla näkyvän kivirivin leveyttä. Paljastuneet kivet olivat melko pieniä, noin nyrkin kokoisia. Löytöinä tuli saviastian palasia sekä modernia lasia n. 15-20 cm syvyyteen, mikä merkitsee, että maaperä oli sekoittunutta. Kaivannon koillispään vaaleaan likamaahan tehtiin lapion pisto, joka ulottui n. 35 cm syvyyteen. Löytöinä tuli palanutta savea ja saviastian paloja. 35 cm syvyydessä alkoi pilkkottamaan vaalea hietasora. Koekuopasta otettiin maanäyte makrofossiilianalyysiä varten 35 cm syvyydestä.

Koekuoppa 9

Koekuoppa tehtiin rökkiön nro 193 etelä-lounaisreunaan (eli samaan rökkiöön kuin koekuoppa 7). Ohuen pintaturpeen alta n. 5 cm syvyydestä alkoi tiivis kiveys, joka jatkui n. 25 cm syvyyteen, missä maaperä vaihtui vaaleaksi likamaaksi ja 65 cm syvyydessä vaaleaksi hietasoraksi. Löytöinä kuopasta tuli saviastian paloja, palanutta luuta ja mahdollisesti tiiltä.

Koekuoppa 10

Koekuoppa tehtiin rökkiöiden nro 192 ja 194 välisen terassin jyrkähkөөn rinteeseen. Ohuen 5-10 cm turvekerroksen alapuolella alkoi tiivis kiveys, joka jatkui n. 40 cm syvyyteen. 40-50 syvyydellä maaperä oli vaaleaa likamaata ja sen alapuolella vaaleaa hietasoraa. Löytöinä koekuopasta tuli saviastian paloja ja palanutta savea. Koekuopasta otettiin maanäyte makrofossiilianalyysiä varten 40 cm syvyydestä.

7. ANALYYSIT JA NIIDEN TULOKSET

Makrofossiilianalyysit, ks. liitteet.

8. TULKINTA JA YHTEENVETO

Tutkimuksissa saatu löytöaineisto vahvistaa Myllymäen aiempien tutkimusten antamaa kuvaa. Kaikista rökkiöistä löytyi rautakautiseen kalmisto/asuinpaikkaan liittyvää materiaalia. Mielenkiintoisin yksittäinen kohde vaikuttaisi olevan rökkiö nro 203, joka on kooltaan Myllymäen suurin ja sijaitsee sen korkeimmalla kohdalla kuppikivikeskittymän alueella. Kumpareeseen tehdyistä kolmesta koekuopasta tuli kaikista runsaasti löytöjä. Kumpareen rakenne viittaisi tyypilliseen hautarökkiöön, mutta löytöjen seassa oli myös asuinpaikkamateriaalia, kuten savitiivistettä, melko runsaasti.

Kumpareisiin tehdyt koekuopat paljastivat myös sen, että niiden rakenne on kaikissa sama; ohuen pintaturpeen alta alkaa tiivis kiveys, joka sisältää tummaa hiilen sekaista maata ja jossa on kaikenlaista ”rautakaudelle tyypillistä” löydöstöä. Tämän kerrostuman alta tulee aina jossain syvyydessä vaalea hietasora, joka on alkuperäistä pohjamaata. Rökkiöiden tulkinta ei kuitenkaan ole yksiselitteinen vaan jokainen täytyisi tutkia erikseen, ennen kuin voitaisiin sanoa onko kyseessä esim. hautarökkiö, rakennuksen jäännös tai pellonraivauksessa syntynyt muodostelma. Voi olla, että aina ei kaivauksillakaan saataisi tarkkaa funktiota selville vaan rökkiöt voivat olla muodostuneet myös näiden kaikkien yhteensulautumana pitkien ajanjaksojen kuluessa, sillä Myllymäen asutus- ja viljelyhistoria on pitkä ja erilaiset muodostumisprosessit samoin.

Vaikka Myllymäen rökkiöt ovat tyypiltään ns. rautakauden tyyppin rökkiöitä, niin mielestäni on mahdollista, että alueelta voidaan löytää myös historiallisen ajan muinaisjäännöksiä. Esim. keskiaikaisen asutuksen ja muinaispeltojen jäännöksiä yhtä hyvin kuin rautakautisiakin. (Vuoden 2005 tutkimusten makrofossiilianalyyseissä löydettiin rukiinjyvä, joka ajoittuu varhaiskeskiajalle, Taivainen 2006, www.ylikartano.fi/esihistoriaa/Retulansaaren_arkelogisista_tutkimuksista_2001-2005).

Tämän vuoden tutkimuksissa otettiin kuusi maanäytettä makrofossiilianalyysiä varten ja niistä voidaan aikanaan saada lisää tietoa alueen viljelyhistorian suhteen.

Hämeenlinnassa 27.3.2006

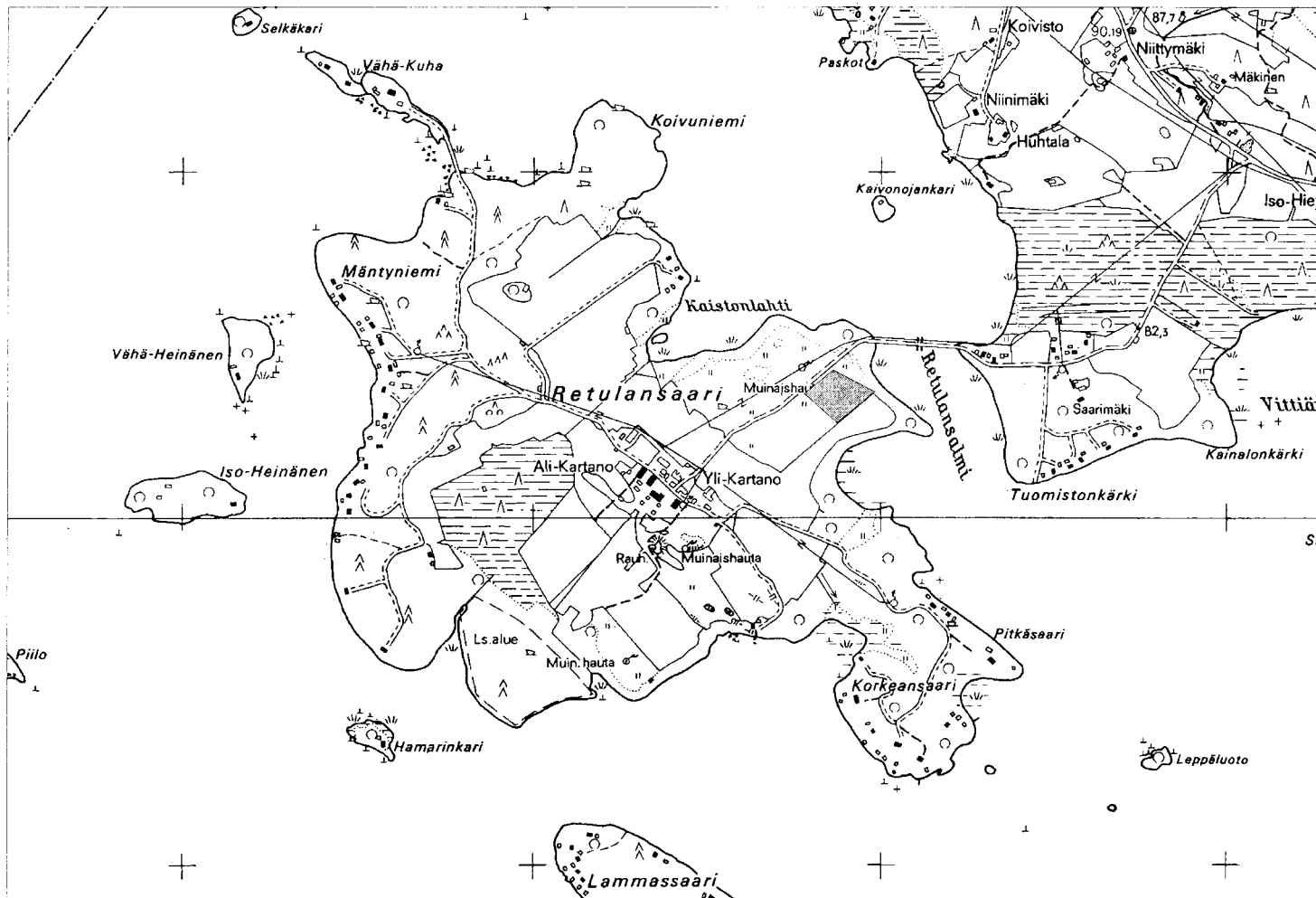

Jouni Taivainen

KARTTALUETTELO

Kartta 1 Yleiskartta Retulansaari. Mk. 1:20 000. Piirt. Jouni Taivainen.

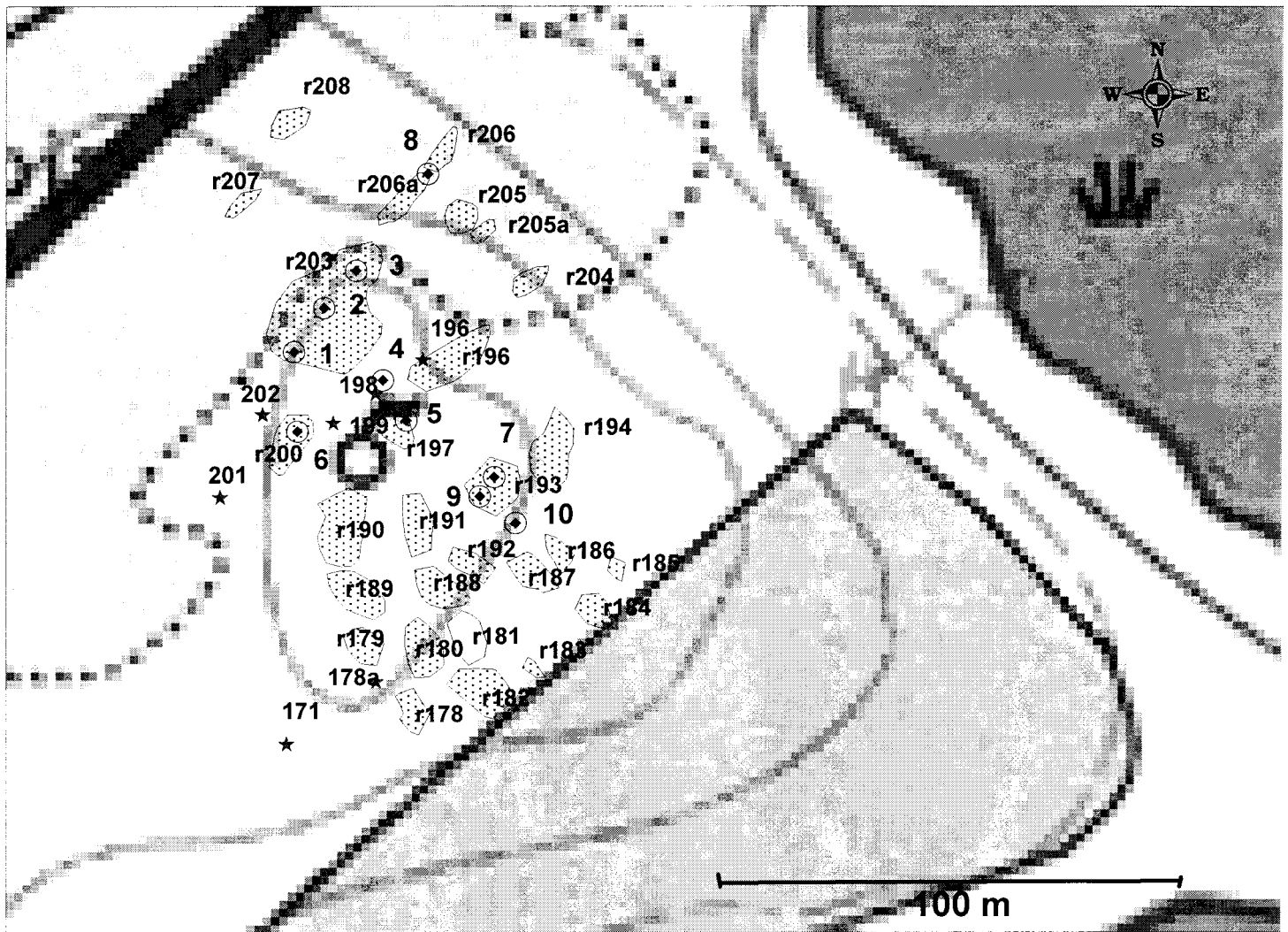
Kartta 2 Tutkimusalue. Mittaukset Ari Jalokinos. Ari Jalokinoksen kartan pohjalta piirt. Jouni Taivainen.

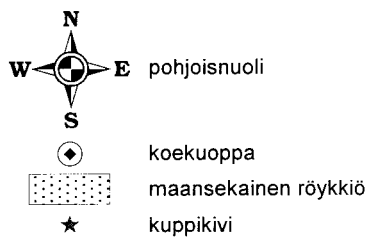
Hattula Retulansaari 2006

Kartta 1, yleiskartta mk 1.20 000

 tutkimusalue

Hattula Retulansaari 2006
Kartta 2, tutkimusalue

Liite luettelo koekuopista ja kuppikivistä ykj-koordinaatistosta
Hattula Retulansaari Myllymäki 2006, J.Taivainen

Koekuopat

	p	i
kk 1	6788260	3356459
kk 2	6788271	3356467
kk 3	6788276	3356473
kk 4	6788250	3356478
kk 5	6788243	3356481
kk 6	6788241	3356458
kk 7	6788232	3356501
kk 8	6788294	3356487
kk 9	6788230	3356499
kk 10	6788218	3356503

Kuppikivet

	p	i
nro 171	6788174	3356453
nro 178	6788187	3356472
nro 196	6788257	3356488
nro 198	6788249	3356476
nro 199	6788244	3356467
nro 201	6788228	3356442
nro 202	6788246	3356453

Liite makrofossiilinäytteistä

Hattula Retulansaari Myllymäki 2006, J.Taivainen

näyte nro

1.	koekuoppa 2	-40 cm
2.	koekuoppa 3	-30-40 cm
3.	koekuoppa 5	-40-50 cm
4.	koekuoppa 6	-50 cm
5.	koekuoppa 8	-35 cm
6.	koekuoppa 10	-40 cm

Liite luettelo mustavalkonegatiiveista

Hattula Retulansaari Myllymäki 2006, J.Taivainen

- 142898 Koekuoppa 4 kuppikiven 198 pohjoispuolella. Pohjoisesta, 26.8.2006. Jouni Taivainen (JT).
- 142899 Koekuoppa 5 röykkiön 197 itäreunassa. Pohjoisesta, 26.8.2006. JT.
- 142900 Koekuoppa 7 röykkiön 193 pohjoisosassa. Pohjoisesta, 26.8.2006. JT.
- 142901 Koekuoppa 6 röykkiön 200 pohjoisosassa. Luoteesta, 27.8.2006. JT.
- 142902 Koekuoppa 1 röykkiön 203 eteläosassa. Lännestä, 27.8.2006. JT.
- 142903 Koekuoppa 2 röykkiön 203 keskellä. Pohjoisesta, 27.8.2006. JT.
- 142904 Koekuoppa 3 röykkiön 203 pohjoisosassa. Lounaasta, 27.8.2006. JT.
- 142905 Koekuoppa 8 kivirivissä 206. Koillisesta, 27.8.2006. JT.
- 142906 Yleiskuva kivirivi 206. Koillisesta, 27.8.2006. JT.
- 142907 Yleiskuva röykkiö 203. Pohjoisesta, 27.8.2006. JT.
- 142908 Yleiskuva koekuoppa 9 ja röykkiö 193. Luoteesta 27.8.2006. JT.
- 142909 Yleiskuva koekuoppa 10. Etelästä, 27.8.2006. JT.
- 142910 Ari Jalokinos mittalaitteistoineen Myllymäessä. 27.8.2006. JT.
- 142911 Suomenlampaita Myllymäessä. 27.8.2006. JT.
- 142912 Suomenlampaita Myllymäessä. 27.8.2006. JT.
- 142913 Lähikuva koekuoppa 3 röykkiössä 203. Kaakosta, 27.8.2006. JT.
- 142914 Lähikuva koekuoppa 10. Etelästä, 27.8.2006. JT.
- 142915 Yleiskuva koekuoppa 10. Lännestä, 27.8.2007. JT.